

2. Боровик, Ю. О. Кваліфікація кримінального правопорушення в умовах воєнного стану «Завдання кримінального права в умовах надзвичайного стану». Матеріали, 2022, 134. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0c91f733-91ae-4a87-befd-0db9c1b99992/content#page=134>

3. Тлумачення ознаки «в умовах воєнного стану» призводить до того, що будь-яка крадіжка розглядається як тяжкий злочин, і це спотворює саме поняття, - справу передали до ВП ВС, 29.03.2023 року, URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/268935-tolkovanie-priznaka-v-usloviyakh-voennogo-polozheniya-privodit-k-tomu-chto-lyubaya-krazha-rassmatrivaetsya-kak-tyazhкое-prestuplenie-i-eto-iskazhaet-samo-ponyatie-delo-peredali-na-bp-vs>

4. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство», URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/39170>.

Охріменко Ольга Іванівна,
курсант Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:

Симоненко Наталія Олександрівна,
доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ДІЯНЬ, ВЧИНЕНИХ У СТАНІ НЕОБХІДНОЇ ОБОРОНИ

Необхідна оборона є одним із ключових інститутів кримінального права, що втілює природне право кожної людини на особистий захист. Закон визнає, що в певних ситуаціях завдання шкоди іншій особі може і не бути кримінальним правопорушенням, натомість розглядатися як правомірний акт протидії суспільно небезпечному посяганню. У Кримінальному кодексі України (далі – КК України) це питання регламентується статтями 36 і 37, які встановлюють умови законності дій у стані необхідної оборони та визначають наслідки у разі перевищення її меж [1]. Коректна кваліфікація дій особи, яка захищалася, має надзвичайно важливе значення, оскільки саме вона встановлює, чи особа підлягатиме кримінальній відповідальності або буде повністю звільнена від неї.

Відповідно до статті 36 КК України, не є злочином шкода, заподіяна особою в стані необхідної оборони, тобто під час захисту від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння шкоди тому, хто посягає, якщо такі дії були необхідними та достатніми для негайного відвернення або припинення посягання. Іншими словами, держава визнає, що людина має право активно обороняти себе, інших осіб, а

також суспільні інтереси від протиправного нападу, не завжди передбачаючи допомогу з боку правоохоронних органів. Закріплене в статті 36 ККУ право кожної особи на необхідну оборону є важливою гарантією реалізації конституційного положення про те, що кожний має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань (ч. 3 ст. 27 Конституції України) [2]. На цьому справедливо наголошують й деякі дослідники з даної проблематики [3, 4].

Разом із тим, слід зазначити, що для того, щоб дії особи були визнані такими, які вчинені в стані необхідної оборони, має передувати декількох умов:

- необхідною є наявність реального та суспільно небезпечного посягання. Оборона не може бути спрямована на дії, які не становлять загрози чи ще не розпочалися;
- таке посягання має бути безпосереднім або неминучим. Це означає, що особа може діяти у відповідь не лише в момент нападу, а також тоді, коли явна та неминуча загроза його початку вже існує;
- оборонні дії повинні мати на меті захист як власних прав і свобод, так і прав інших осіб або інтересів суспільства;
- оборона має залишатися пропорційною, тобто не перевищувати меж необхідного для відбивання посягання.

Проблема пропорційності залишається однією з найскладніших у судовій практиці [5]. Законодавство не містить чітких критеріїв для оцінки того, чи були оборонні дії надмірними, тому кожен випадок розглядається судом індивідуально з урахуванням конкретних обставин. Серед таких обставин враховується характер і ступінь загрози, фізична сила нападника, наявність або відсутність зброї, кількість осіб, які брали участь у нападі, місце і час події, а також фізичні та інші можливості обох сторін. Наприклад, якщо нападник мав ніж, а захисник застосував вогнепальну зброю, це може вважатися пропорційним. У протилежному ж випадку, коли нападник був беззбройним, а йому завдали смертельного удару ножом, суд може кваліфікувати такі дії як перевищення допустимих меж необхідної оборони.

У той час, зауважимо, що доцільно враховувати й обставини перевищення меж необхідної оборони (ст. 37 КК України), що є умисним заподіянням тому, хто посягає, тяжкої шкоди, яка явно не відповідає небезпечності посягання або обстановці захисту. Звідси, якщо особа умисно завдала нападнику більшої шкоди, ніж це було необхідно для припинення посягання, її дії не можна вважати повністю правомірними. Проте за таких обставин важливу роль відіграє психічний стан оборонця. Якщо перевищення меж необхідної оборони стало наслідком сильного душевного хвилювання, страху чи переляку, спричиненого нападом, це може бути виховано судом як обставина, що пом'якшує або навіть виключає кримінальну відповідальність.

Варто також наголосити, що під час оцінки дій, вчинених у стані необхідної оборони, слідчі та суди мають передусім

встановлювати, чи було посягання насправді реальним. У випадку, коли загроза сприймалася людиною як реальна, але фактично не існувала, йдеться про уявну оборону. У таких ситуаціях притягнення до кримінальної відповідальності можливе лише у випадках необережного поводження або явно безпідставної помилки. Водночас, якщо обставини події об'єктивно не дозволяли особі правильно оцінити ситуацію через її динамічність або сильний емоційний стан, її дії можуть бути розглянуті як правомірні.

Під час аналізу дій особи важливо визначити форму її вини. Якщо особа діяла свідомо, розуміючи, що перевищує межі необхідної оборони, то це класифікується як умисний злочин. У разі, якщо тяжкі наслідки виникли через необережність, відповідальність передбачена статтями Кримінального кодексу за необережні дії. Отже, навіть за наявності шкоди, ключовим залишається встановлення факту наявності умислу на її заподіяння.

У аналогічних випадках особлива увага має приділятися доказуванню. Важливо встановити не лише сам факт посягання, але й характер дій оборонця, його наміри та психічний стан. Для цього залучають свідчення очевидців, результати експертиз, відеоматеріали, а також дані, отримані під час огляду місця події. Суд має оцінювати докази у їхній сукупності, враховуючи обставини, в яких перебував оборонець. У випадку виникнення сумнівів щодо перевищення меж необхідної оборони, вони повинні трактуватися на користь обвинуваченого відповідно до принципу презумпції невинуватості, закріпленого в статті 62 Конституції України [2].

Натомість на практиці виникає чимало труднощів із кваліфікацією діянь, вчинених у стані необхідної оборони. Перш за все, нерідко складно точно визначити момент початку та завершення посягання. У випадках, коли напад уже припинився, а оборонець продовжує завдавати удари, такі дії вже не розглядаються як оборона. Крім того, суди не завжди належним чином враховують психоемоційний стан оборонця, зокрема, страх, хвилювання чи стрес, що могли суттєво вплинути на його реакцію.

З огляду на це, вважаємо за доцільне, для покращення правозастосовної практики слід розширити тлумачення Верховного Суду щодо застосування статей 36 і 37 КК України, аби забезпечити узгодженість у підходах до визначення меж необхідної оборони. Також важливо підвищити професійну підготовку працівників правоохоронних органів, зокрема щодо збору та оцінки доказів у провадженнях, пов'язаних із самозахистом.

Отже, слід зазначити, що інститут необхідної оборони є важливою складовою системи забезпечення прав людини та громадянина. Згідно зі статтею 36 КК України, особа, яка діяла в рамках необхідної оборони, не несе кримінальної відповідальності. Водночас перевищення її меж, визначене у статті 37 КК України, хоча й не звільняє від відповідальності повністю, розглядається як

обставина, що пом'якшує покарання. Для правильної кваліфікації дій, вчинених у стані необхідної оборони, потрібен детальний аналіз умов діяння, оцінка реальності загрози, пропорційності дій особи та її психічного стану. Лише об'єктивне та зважене застосування цих норм дозволить підтримувати баланс між правом людини на самозахист і охороною життя та здоров'я інших осіб, водночас утверджуючи принципи законності й справедливості в системі кримінального правосуддя України. У той час, громадськість повинна розуміти, що необхідна оборона є не правопорушенням, а формою реалізації законного права на захист.

Список використаних джерел

1. Кримінальний Кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст.131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Конституція України від 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Лящет Є., Кривошея Д., Журавель О. (2024). Необхідна оборона як одне з прав людини. Collection of Scientific Papers “SCIENTIA” (24 травня 2024 року; Краків, Польща). С. 53–55. URL: <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/1847>
4. Khramtsov, O. M. (2019). Criminally-legal characteristics of violence under required defense (national and international aspect). The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series Law, (28), 120-128. <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2019-28-15>
5. Судова практика. URL: <https://sudpraktika.wordpress.com>

Перваченко Антон Сергійович,

здобувач кафедри кримінального права
та кримінології Національної академії
внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПОРУШЕННЯ ПОРЯДКУ ФІНАНСУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ, ПЕРЕДВИБОРЧОЇ АГІТАЦІЇ ТА АГІТАЦІЇ РЕФЕРЕНДУМУ

Проведення вільних і демократичних виборів неможливе без дотримання принципу рівноправності всіх учасників виборчого процесу. Цей принцип реалізується через чітке законодавче регулювання виборчих процедур, серед яких ключову роль відіграють норми, що стосуються фінансування виборчих кампаній. Законодавче врегулювання фінансових аспектів виборчого процесу має на меті забезпечити необхідний рівень рівності можливостей, прозорості та законності. Воно охоплює як контроль за джерелами надходження коштів кандидатів та виборчих об'єднань, так і моніторинг доцільності використання ресурсів із виборчих фондів. Рівень демократичності